

РОЗДІЛ

1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 377.1+378.1

Авраменко К. Б.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ ЯК УМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ

На основі аналізу наукової літератури автором уточнено такі поняття: «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність», «компетентний»; доведено, що реалізація компетентнісного підходу є необхідною умовою удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів у вітчизняних вищих закладах освіти.

У статті визначено складові та шляхи удосконалення професійної компетентності майбутніх учителів.

Ключові слова: педагогічна освіта, компетентність, професійна компетентність, компетентний, компетенція, майбутні педагоги.

Постановка проблеми. Запровадження в Україні ступеневої системи освіти було зумовлене тенденціями світового ринку, одна з яких – підвищення вимог до конкурентоспроможності фахівця. Сучасний педагог, якого очікує суспільство, має бути свідомим і самостійним у своїй діяльності, знати до чого треба прагнути, що є в реалії, що йому треба робити і чому робити саме так, оцінювати наслідки своєї праці і нести за них відповідальність.

Саме тому в останні роки в освітянській галузі відбуваються кардинальні зміни, спрямовані на модернізацію вищої освіти, її підвищення на новий якісний рівень. За цих умов особистість майбутнього педагога та його професійна компетентність набувають особливої значущості.

Аналіз останніх досліджень дозволяє стверджувати, що проблемі професійної підготовки педагогів протягом останніх століть приділялася значна увага вітчизняних та зарубіжних вчених, методистів, практиків. Серед наукових розробок ми визначаємо напрацювання, присвячені: концептуальним засадам (О. Абдулліна, А. Алексюк, З. Курлянд, О. Савченко, С. Сисоева та ін.); змісту професійної підготовки (С. Архангельський, В. Галузинський, С. Гончаренко, М. Євтух, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та ін.); впровадженню компетентнісного підходу до змісту вищої освіти (Н. Бібік, Н. Глузман, А. Маркова, О. Пометун, А. Хуторський та ін.).

Серед робіт, присвячених сучасному стану підготовки майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах нашої країни та світі, визначенню шляхів її модернізації ми виокремлюємо праці В. Бондаря, О. Біди, Н. Кічук, Л. Коваль, О. Комар, Л. Петухової, С. Скворцової, Н. Тализіної та Авраменко К. Б., 2017

Важливо зазначити, що у роботах, присвячених професійній підготовці вчителів, обґрунтовано *два* основних *підходи* до визначення даного поняття: як *процесу* опанування професії у системі вищої освіти та як *результату* даного процесу.

У зв'язку з цим, під майбутніми вчителями ми розуміємо студента, який опанує професію у вищих педагогічних навчальних закладах або на педагогічних спеціальностях класичних ВНЗ.

Метою даної статті ми визначили: аналіз сутності професійної компетентності майбутнього педагога; обґрунтування її складових; визначення шляхів удосконалення професійної компетентності майбутніх педагогів у системі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Поняття «компетентність» та «компетенція» почали використовуватися ще у 60-х роках ХХ століття у США у контексті діяльнісної складової освіти, метою якої була підготовка конкурентоздатних спеціалістів. При цьому компетентність розглядалася як особистісна категорія, а компетенції – як результат засвоєння навчальних програм.

Сучасні дослідження українських та російських вчених-педагогів класифікують *компетентність* за такими ознаками: складова професійної підготовки (Т. Базаров, Г. Балл, А. Богуш, О. Коновалов та ін.); готовність педагога до професійної діяльності (Н. Кузьміна, В. Сластьонін, О. Хомич, С. Шишов та ін.); результат підготовки спеціалістів (В. Будак, І. Зимня, С. Максименко, В. Шадриков); новий підхід до моделювання освітніх стандартів (О. Савченко, В. Раєвський, А. Хуторський); компонент професійної культури вчителів (Т. Ісаєва, М. Гриньова, Л. Хоружа).

За переконанням В. Болотова, В. Серикова, компетентність виступає «складним синтезом когнітивного, предметно-практичного та особистісного досвіду» [2, с. 12]. Серед інноваційних методів компетентнісного навчання у закладах освіти автори називають задачний, імітаційно-моделюючий, проектний, контекстний методи навчання, інтеграцію навчальної та дослідницької діяльності [2, с. 13].

Ми погоджуємося з таким визначенням компетентності. *Компетентність* – це специфічна здатність, яка необхідна для ефективного виконання конкретної дії в певній галузі і яка включає вузько спеціальні знання, уміння, способи мислення, а також відповідальність за свої дії [5, с. 6].

Вважаємо за доцільне процитувати визначення професійної компетентності вчителя, запропоноване Н. Ничкало, – «це гармонійне поєднання знань навчальної дисципліни, методики та дидактики викладання, а також умінь і навичок культури педагогічного спілкування» [3, с. 8].

В свою чергу, *компетентний* – який має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, кваліфікований [4, с. 874].

У надбаннях зарубіжних науковців (Дж. Равен, Р. Уайт, Е. Шорт) *компетентність* розглядається як уміння володіти ситуацією у постійно змінних умовах, готовність до мобільного реагування на оточення та здатність його змінювати категорії як «готовність», «здібність», а також як відповідальність та впевненість [9].

Таким чином, *бути компетентним* – означає вміння мобілізувати в даній ситуації отримані знання та досвід, здатність виконувати дії оптимальні до даної ситуації, готовність до розширення меж своїх знань та бажання їх удосконалення.

В свою чергу, компетентний вчитель – це той, хто обізнаний у педагогічній галузі, володіє конкретними знаннями, вміннями та компетенціями, що дозволяють досягти в освітньому закладі.

Визначення сутності поняття компетентності дозволило виявити тісний зв'язок цієї категорії з категорією компетенції, хоча остання в різних джерелах трактується по-різному. Так, у новому словнику української мови *компетенція* визначається як добра обізнаність із чим-небудь [4, с. 874]. У педагогічних дослідженнях компетенція формулюється як загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, здібностях, цінностях, які *набуті завдяки навчанню* [7, с. 79].

За переконанням А. Хуторського, компетенція означає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), а компетентність – оволодіння людиною певних компетенцій, у тому числі – особистісне ставлення до неї та предмета діяльності. Звідси випливає, що компетенція – це комплекс особистісних якостей, необхідних для функціонування у суспільстві, а компетентність – досвід у тій чи іншій сфері [6, с. 141].

С. Шишов розглядає *компетенцію* як загальну здатність та готовність особистості до професійної діяльності, які базуються на знаннях та досвіді, здобутих під час навчання, орієнтація навчально-виховного процесу на самостійне включення майбутніх фахівців до професійної діяльності. Він вважає, що компетенції виступають важливою педагогічною умовою досягнення освітніх цілей, оскільки ті, хто навчається, виступають активними носіями суб'єктивного досвіду. А тому, поняття компетенції включає у себе поняття компетентності як певної суми знань, теорії та умінь поводитися у конкретній діяльності [8].

Ми погоджуємося з Н. Бібік, яка стверджує, що основні дефініції взаємопов'язані, оскільки «результатом набуття компетенцій є компетентність, яка передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності. Компетенції виводяться як реальні вимоги до засвоєння учнями сукупності знань, способів діяльності, досвіду ставлення до певної галузі, якостей особистості, яка діє в

певному соціумі... Компетенції охоплюють не лише когнітивні і операційно-складові, але й мотиваційні, етичні, поведінкові, що ґрунтуються на ціннісних орієнтаціях» [1, с. 2].

Важливо при формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя приділяти достатню увагу не тільки фаховим знанням та умінням, а й ціннісним мотивам його професійної діяльності. Це твердження узгоджується із сучасними дослідженнями українських вчених (І. Бех, Г. Пустовіт, Г. Сагач, Т. Сущенко), які розглядають ціннісні орієнтації не тільки як важливу складову особистості педагога, а й як основний чинник у розробці траєкторії власного індивідуального зростання та розвитку творчого потенціалу.

Формуючи професійну компетентність студента, необхідно акцентувати увагу на стимулюванні професійного самовиховання, розвитку його ініціативи, формуванні особистісного стилю навчально-виховної діяльності з урахуванням індивідуальності студента та рівня його підготовки. Зміст освіти у сучасному вищому педагогічному навчальному закладі повинен спрямовуватися на розвиток творчих здібностей студентів. Для ефективної організації фахової підготовки у ВНЗ необхідно передбачати, як студент буде поводити себе в професійній діяльності.

Рівень компетентності з навчальної дисципліни визначає і ставлення до неї, розуміння значущості як до професії, так і для життя загалом, а тому наявність базових знань, вміння організувати свою навчальну діяльність та ставлення до предмета, який вивчається, як до особистісно значущого визначає здатність студента до саморозвитку та самоосвіти.

Підтвердженням нашого висновку вважаємо думку американського вченого Малколма Шеппарда Ноулса, який вважає нагальним завданням вищої освіти сьогодні підготовку таких педагогів, які були б здатні застосовувати свої знання у змінних умовах та чия б «головна компетенція була би здатності до постійного самонавчання протягом усього життя» [10].

Отже, введення та використання у науковому обігу термінів «компетентність», «професійна компетентність», «компетентнісний підхід у підготовці майбутніх вчителів» дозволяє підвищити рівень якості професійної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах.

Ми погоджуємося з роботами вчених, в яких серед складових професійної компетентності педагогів визначаються такі: змістовий, цільовий (мотиваційний), методичний, технологічний (операційний). Крім того, у дослідженнях І. Богданової, В. Лазарева, Б. Мартиросяна, К. Роджерса, Н. Юсуфбекової також виокремлюється інноваційний компонент професійної компетентності майбутніх учителів.

Здійснений аналіз дозволив визначити такі шляхи удосконалення професійної підготовки педагогів у вітчизняних вищих закладах освіти:

- удосконалення навчальних планів та навчально-методичного забезпечення;
- запровадження моніторингу навчальних досягнень та рівня сформованості професійних компетенцій під час навчання ВНЗ;
- єдність змістової, процесуальної та мотиваційно-ціннісної сторін навчально-виховного процесу;
- оптимізація змісту на засадах міжпредметної взаємодії та інтеграції, створення мультидисциплінарних навчальних комплексів;
- використання інтерактивних та інноваційних технологій, що сприяє єдності теоретичної та практичної складових професійної підготовки; удосконаленню педагогічної майстерності; накопиченню першого успішного практичного досвіду, що позитивно впливає на підвищення якості освіти та підготовки майбутніх педагогів до подальшої професійної діяльності.

Все висловлене дозволяє зробити такі **висновки**.

1. Професійна компетентність майбутнього вчителя – це інтеграція освітніх, предметних та життєвих смислів. Студентам потрібно допомогти сформулювати чітке уявлення про складові професійної компетентності. Це дасть можливість здійснювати самоаналіз, самодіагностику успішності процесу навчання, а також реально виступати суб'єктом формування власної траєкторії професійного становлення.

2. У більшості країн світу та в Україні компетентнісний підхід визнано основним джерелом оновлення змісту освіти, оскільки він передбачає не опанування знаннями, уміннями, навичками, а оволодіння ними та компетенціями як динамічною дієвою системою, яка дозволяє особистості майбутнього педагога трансформуватися до життєвих та професійних обставин

Таким чином, процес формування професійної компетентності педагогів у сучасних вищих навчальних закладах складається з різних компонентів, які виступають окремими та взаємопов'язаними підсистемами, що в цілому, сприяє формуванню у майбутніх педагогів зовсім нової професійної компетентності, яка формуватиме образ людини майбутнього.

Використані джерела

1. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції в результатах початкової освіти / Надія Бібік // Початкова школа. – 2010. – № 9. – С. 1–4.
2. Болотов В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8–14.
3. Ничкало Н.Г. Педагогіка вищої школи: крок у майбутнє: [монографія] / Н.Г.Ничкало. – К., 2001. – 456 с.
4. Новый тлумачний словник української мови: В 3-х т. – Т. 1. – К., 2001.
5. Равен Джон. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы / Джон Равен // Пер. с англ. – М.: Когито-Центр, 1999. – 214 с.
6. Хуторской А. В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения / А. В. Хуторской. – СПб. : Питер, 2004. – 541 с.
7. Шишов С.Е. Мониторинг качества образования в школе / С.Е. Шишов, В.А. Кальней. – М., 1999.
8. Шишов С.И. Понятие компетенции в контексте качества образования [Текст] / С.И. Шишов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1999. – № 4. – С. 30-34.
9. Competence: Inquiries into its Meaning and Acquisition in Educational Settings/ Ed. by Edmund C.Short. Lanham ets., University Press of America, 1984. Vol. VI.
10. Knowles Malcolm S., Hoton Elwood F., Swanson Richard A. The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development (Managing Cultural Differences) 5th ed., Houston, TX: Gulf Publishing Company, 1998.

Avramenko K.

THE REALIZATION OF COMPETENCE APPROACH IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION AS THE CONDITION OF MODERNISATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

On the basis of scientific literature analysis author specifies such concepts as a "competence" and "professional competence" and it is proved that realization of competence approach is the necessary condition of improvement (modernization) of professional training of future teachers in modern higher pedagogical establishments.

The author marks out such components (factors) of professional competence of future teachers as: meaningful, purposeful (motivational), methodological, methodical, technological (operation) in the capacity of the subsystem of that competence and there were outlined the ways of its improvement in the higher education system.

The executed analysis allowed the defining of such ways of improvement of professional training of teachers in domestic higher educational establishments:

- the improvement of curricula, educational and methodical support;*
- the introduction of the monitoring of educational achievements and of the level formed professional competences during the studies in higher educational establishments;*
- the unity of intentional, processual and motivational-valued parties of pedagogical process;*
- the optimization of maintenance on the principles of intersubject co-operation and integration, the creation of multidisciplinary educational complexes;*
- the using of interactive and innovative technologies etc.*

In the article a special attention is given to domestic and world experience of professional training of teachers in the system of higher education.

The author concluded that the competency approach is considered the main source of updated content of education, because it involves not mastery of knowledge, abilities, skills but acquirement them and competencies as effective dynamic system that allows future teacher's personality to transform to life and professional circumstances. Professional competence of future teachers at that comes out as integrative formation of educational, objective and life meanings.

As a whole that promotes a totally new professional competency which will form the image of future pedagogue.

Key words: *pedagogical education, competence, professional competence, competence's, future teachers.*

Стаття надійшла до редакції 15.03.2017 р.